

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Суховерської Ірини Іванівни
«Сучасна російська історіографія Другої світової війни»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06. – історіографія,
джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Висвітлення подій Другої світової війни російськими істориками у сучасній історичній науці залишається одним з найпроблемніших та найактуальніших питань. Його наукове трактування перебуває у залежності від офіційної політики пам'яті, зважаючи на заходи політичного істеблішменту, який намагається не лише законсервувати радянські погляди, а й застосовувати їх у ідеологічній обробці населення. Водночас російська історіографія зазнала змін після розпаду СРСР, які вплинули на розвиток історичних студій, присвячених Другій світовій війні. Свідченням актуальності теми є значна кількість праць, присвячених характеристиці сучасної російської історіографії Другої світової війни. Саме тому варто відзначити наукову відвагу дисертантки взятися за таку багатоаспектну та складну проблематику та погодитися з нею, що «російська історична література перебуває під впливом двох взаємовиключних тенденцій: консервації радянських оцінок подій та активного застосування здобутків світової історіографії» (с. 10).

Формулювання об'єкта та предмета дослідження, хронологічних та територіальних рамок, практичного значення дисертації, технічне оформлення тексту та наукового апарату дисертанткою не викликають зауважень. Окреслені в дисертації мета і завдання відповідають обраній темі та дають можливість всебічно і ґрунтовно розкрити її зміст. Новизну результатів дисертаційного дослідження засвідчує прагнення здобувачки комплексно дослідити концепції інтерпретації подій Другої світової війни російськими істориками, охарактеризувати теоретичні підстави та організаційні форми сучасної російської історіографії, визначити їхні наукові та суспільно-політичні функції, історичним тлом яких є державна політика пам'яті. Під цим кутом зору звернення дисертантки до характеристики історичної пам'яті про Другу світову війну є виправданим, оскільки її дисертаційна робота є поодиноким серед сучасних

тематично споріднених їй праць, в якій висвітлюється проблема трактування подій Другої світової війни сучасною російською історіографією.

Варто зауважити, що у дисертації виокремлено кілька ключових проблем, зокрема, теоретичні підстави та організаційні форми сучасної російської історіографії, особливості функціонування образу Другої світової війни у академічному середовищі та політичному істеблішменті, взаємовплив пострадянської російської історіографії та державної політики пам'яті щодо трактування подій Другої світової війни, еволюцію оцінок та суджень сучасних російських істориків стосовно найважливіших проблем історії Другої світової війни. Навколо них побудоване дисертаційне дослідження, в якому використано вибірковий підхід до аналізу трактування подій війни сучасною російською історичною наукою.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, шістнадцяти підрозділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Загалом слід визнати вдалою структуру дисертації, в основу якої покладено проблемний принцип. Вона дала змогу дисертантці окреслити головні напрямки дослідження, охарактеризувати чинники впливу на розвиток сучасної російської історіографії.

Перший розділ «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» традиційно складається з трьох підрозділів, в яких визначений стан та провідні напрями дослідження теми, характеризується й класифікується комплекс історіографічних джерел, висвітлюються основні теоретико-методологічні засади наукового пошуку. У цьому розділі окреслено методологічні аспекти дослідження, проаналізовано стан вивчення проблеми, охарактеризовано основні групи джерел дисертаційного дослідження.

Огляд історіографії дослідження засвідчує обізнаність дисертантки зі станом наукової розробки проблеми. Заслуговує на увагу визначення кількох ракурсів дослідження: формування пострадянської російської історіографії Другої світової війни, її розвиток та еволюція, моделювання узагальненого образу Другої світової війни у сучасній російській історіографії, аналіз історичних досліджень з окремих

аспектів війни, а також відповідно до цих ракурсів дослідження виокремлення двох груп історіографічних праць: 1) дослідження сучасної російської історіографії, присвячені комплексному вивченню обставин та умов, які впливають на розвиток історичних досліджень подій Другої світової війни і їхні результати; 2) дослідження сучасної російської історіографії, присвячені певній проблематиці Другої світової війни, що характеризують лише результати вивчення окремого аспекту протистояння. Разом з тим, з поля зору дисертантки випали деякі дослідження, написані на початку ХХІ ст., які дають змогу ще глибше проаналізувати стан розвитку сучасної російської історіографії Другої світової війни.

Характеризуючи джерельний комплекс дисертації, І. І. Суховерська цілком виправдано виділила сім груп джерел. Однак, зважаючи на значний джерельний масив дисертації, його аналіз подекуди виглядає фрагментарним, тому що окремі джерела аналізуються доволі повно, а інші тільки згадуються. До речі, влучним можна визнати окреслення дисертанткою понять «історіографія», «історіографічний процес», «сучасна російська історіографія», «пострадянська російська історіографія», «історична пам'ять». Імпонує міждисциплінарний характер дисертаційного дослідження, який дозволив дисертантці залучити наукові підходи інших гуманітарних наук, зокрема, соціології та політології.

Другий розділ «Пострадянська російська історіографія (організація і методологія)» сфокусований на змінах, яких зазнала російська історична наука після розпаду СРСР. Дисертантка окремо окреслила обставини з-поза меж науки, які були важливим тлом, на якому вона розвивалася. Достатньо кваліфіковано розглянуто методологічні аспекти змін у російській історіографії та визначено їхні суперечності.

Обґрунтованим є висновок дисертантки про те, що «одним з найбільш значущих факторів, який вплинув на стан, розвиток і перспективи пострадянської російської історіографії, стала «архівна революція», що зумовила виведення зі спецховищ величезних масивів раніше секретних архівних документів, відкриття доступу до зарубіжних архівних та історіографічних джерел, активізацію

досліджень складних подій радянського історичного минулого не лише в столиці, а й на регіональному рівні місцевими науково-дослідними центрами та установами, навчальними закладами, окремими істориками» (с. 47). Теза авторки про оцінку російськими істориками нових тенденцій розвитку російської історіографії та її радикальних змін влучно підкреслює суперечливість цього етапу історіописання, оскільки одні історики охарактеризували цей період як кризу російської історіографії на тлі кризи світової історіографії, а інші – побачили у пострадянських трансформаціях російської історіографії прояви «архівної», «освітньої» та «методологічної» революцій.

Третій розділ дисертації «Образ Другої світової війни в історіографії», в якому охарактеризовано процес перегляду подій Другої світової війни та конструювання на його основі нового образу війни в академічному середовищі та російському суспільстві загалом, написаний на належному науковому рівні із вдалим застосуванням методів дослідження інших гуманітарних наук, зокрема, контент-аналізу. Дисертантка крізь призму дослідження державної політики пам'яті сучасної Росії, навчальної літератури та узагальнених видань, присвячених історії Другої світової війни, сформулювала кілька важливих висновків. Серед них – «у російській історії XX століття простежується особлива ситуація, коли з моменту виникнення радянської політичної системи і після її падіння роль ідеології у трактуванні подій Другої світової війни постійно зростала. Наявність внутрішньополітичного та зовнішньополітичного дискурсу з приводу історичної пам'яті про війну доводить, що Друга світова війна ніколи не буде тільки минулим Росії, її історичним досвідом, а завжди буде присутня в майбутньому» (с. 109-110).

У четвертому розділі «Головні теми й тенденції у вивченні Другої світової війни» дисертантка застосувала вибірковий підхід до вибору найактуальніших та найпроблемніших аспектів Другої світової війни, зробивши спробу детально проаналізувати висвітлення початкового періоду війни, окупаційного режиму та людського виміру війни, які, з одного боку, репрезентують досягнення російської історіографії у руслі розвитку світової історіографії шляхом впровадження нових

напрямів досліджень, а з іншого продовжують віктимізувати виклад подій воєнної історії з метою створення позитивного образу історії Росії. Дисертантка зауважила, що «вагомою є тенденція у російських істориків сприймати та трактувати події Другої світової війни, спираючись повною мірою або частково на радянський історичний канон» (с.178). Аргументованим є висновок, що «у результаті дослідження головних тенденцій у вивченні Другої світової війни виявлено, що історична пам'ять про війну виступає ідеологічним тлом для фахових історичних студій, що засвідчує аналіз інтерпретації подій Другої світової війни сучасними російськими істориками та людського виміру військового протистояння» (с. 180-181).

У висновках І. І. Суховерська стисло, у розрізі багатоаспектної та проблемної теми, подала узагальнену картину стану розвитку сучасної російської історіографії. Вона не тільки підвела підсумки історіографічній роботі російських науковців, але й окреслила найбільш актуальні напрямки подальших наукових пошуків. У висновках зроблено акцент на поглибленні та узагальненні генези поширених в російській історіографії трактувань подій Другої світової війни та їхніх ключових положень, наголошено на характері та спрямуванні змін у системі російської історичної науки після розпаду СРСР під контролем державної політики пам'яті.

Представлена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук є результатом дослідницьких зацікавлень Ірини Іванівни Суховерської. Цій роботі передувала апробація наукових розвідок у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях, про результати вивченої проблеми дисертантка неодноразово доповідала на престижних всеукраїнських та міжнародних конференціях. Щодо позитивних рис роботи, то треба додати виваженість і науковий критицизм дослідниці в оцінці здобутків та прорахунків російської історіографії теми.

Поряд зі згаданими позитивами, вважаємо за доцільне висловити й кілька зауважень:

1. Дисертантка недостатньо використала напрацювання західної історіографії.
2. У дисертації немає характеристики та аналізу неопублікованих архівних матеріалів, що можна пояснити сучасними суспільно-політичними обставинами та загостренням взаємин з Росією.
3. Помітним є недолік у висвітленні організаційних форм сучасної російської історіографії: здобувачка мала би докладніше представити центри вивчення історії Другої світової війни і охарактеризувати специфіку їхнього фінансування.

Проте, зазначені зауваження не впливають на загальну високу оцінку роботи.

Отже, дисертація І. І. Суховерської засвідчує належний фаховий рівень здобувачки. Дисертантка збрала та опрацювала різноплановий та ґрунтовний історіографічний матеріал. Запропоновані нею висновки вносять нове розуміння логіки та закономірностей історіографічного процесу осмислення сучасною російською історіографією подій Другої світової війни. Тож враховуючи поданий на обговорення текст дослідження, публікації авторки та автореферат, вважаємо, що дисертація «Сучасна російська історіографія Другої світової війни» відповідає вимогам, викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Ірина Іванівна Суховерська – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Офіційний опонент:
доктор історичних наук, професор,
професор Центру післядипломної освіти
та до університетської підготовки
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
Г. Д. Казьмирчук